

La cinquena hipòtesi del treball tracta sobre la relació entre el sentiment d'identitat europea dels adolescents i la resta d'identitats. Pretén demostrar que els joves que se senten més catalans i més espanyols, també es poden sentir més europeus. O sigui, que la identitat europea no és contradictòria amb la resta d'identitats, sinó complementària.

En aquest capítol, primer de tot s'analitzaran les identitats manifestades pels adolescents per ordre de preferències per clarificar la situació dels entramats identitaris. Posteriorment es mostraran els índexs creats per mesurar d'una forma més completa els diversos sentiments d'identitat. Es realitzaran encreuaments d'aquests índexs que mesuren les diverses identitats amb les variables sociodemogràfiques. I finalment, es creuaran els índexs dels nivells d'identitat entre si per analitzar les relacions existents entre els diversos sentiments identitaris i poder corroborar la hipòtesi 5, tal i com s'ha fet amb les variables anteriorment analitzades.

Hipòtesi 5 :

H5a : *Els adolescents que se senten més catalans també se senten més europeus.*

H5b : *Els adolescents que se senten més espanyols també se senten més europeus.*

1. Preferències i entramat identitari en els adolescents.

Amb l'objectiu de conèixer el sentiment d'identitat dels adolescents, o sigui, si se sentien catalans, espanyols o europeus, primer de tot es va preguntar directament als enquestats que valoressin la seva identitat per ordre de preferència de l'1 al 5, essent l'1 l'opció preferida.

Taula 31. Sentiments d'identitat catalana, espanyola, europea i del món per ordre de preferència.

ORDRE PREFERÈNCIA	IDENTITAT							
	Catalana		Espanyola		Europea		Del Món	
	Freq.	%	Freq.	%	Freq.	%	Freq.	%
1 Més preferida	149	37,7	82	20,8	7	1,8	26	6,6
2	77	19,5	82	20,8	89	22,5	37	9,4
3	21	5,3	44	11,1	156	39,4	77	19,5
4	22	5,6	35	8,9	54	13,7	135	34,1
5 Menys preferida	44	11,1	68	17,2	5	1,3	37	9,4
No contesta	82	20,8	84	21,2	84	21,3	83	21,0

En la taula 31 s'observa que el percentatge d'alumnes que han triat Catalunya com a identitat preferida (37,7%) és superior als que han triat Espanya (20,8%) i molt superior als que han triat Europa i el Món. Sorprèn que el percentatge d'adolescents que se senten en primer lloc ciutadans del món (6,6%) sigui superior inclús als que se senten europeus en primera opció (1,8%). Així doncs, tan sols 7 adolescents dels 395 enquestats se senten europeus com a primera identitat.

Cal subratllar, però, que la identitat europea ostenta els percentatges més elevats entre la segona i tercera opció identitària. El 39,5% dels adolescents enquestats se senten europeus després de sentir-se catalans i espanyols, en tercera opció de preferència. I el 22,5% s'hi senten com a segona opció, o sigui, després de sentir-se o bé catalans, o bé espanyols. Això indica que aquest darrer percentatge d'enquestats està format per alumnes amb un fort sentiment d'identitat o catalana o espanyola, que si situen la identitat catalana com a primera opció, col·loquen l'espanyola com la darrera. O a l'inrevés. Aquests adolescents, senten la identitat europea com a segona opció, més propera, i per tant, com a complementària de la seva primera identitat, perquè no la consideren ni imposada, ni contradictòria, ni perillosa per als seus sentiments primaris de pertinença.

Comparació amb els resultats d'altres estudis.

Les dades anteriors coincideixen amb l'estudi de Prats (2001), on s'afirma que el sentiment més fort d'identitat es produeix en relació als àmbits més propers dels individus: la localitat i la comunitat autònoma. També en l'estudi "La identidad de España a través de los noticiarios televisivos, entre el Estado Autonómico y la Unión Europea" (Casero, 2003) es percep el predomini de les identifications locals en primeres opcions de preferència. S'observa un rebuig a situar-se en ens abstractes de rang superior amb una identitat unitària, com Espanya i Europa, i en canvi, predominen les identitats més pròximes.

En la mateixa línia que els nostres resultats, en un estudi sobre les identitats públiques locals, nacionals i transnacionals realitzat entre els anys 1999 i 2000 (Casero, 2003), en els grups de discussió es va observar que la identitat que generava menys conflictes era l'europea. Tots els grups percebien que es tractava d'una identitat molt difusa, encara en construcció, marcada per interessos econòmics, i composta de cultures que no es podien reduir a una única identitat. Tanmateix, era la identitat menys conflictiva i que alhora generava un major consens. Segons Casero (2003), aquest acord obeeix a la debilitat de la seva consolidació i a la seva interdependència amb els marcs estatal o autonòmic de referència.

Existeix un aspecte en el que, com s'ha esmentat anteriorment, els resultats de l'estudi de Prats (2001) sobre identitat europea semblen no concordar amb els d'aquest estudi, tot i que en realitat no són tan divergents. Per això cal un comentari al respecte. En la recerca de Prats, una àmplia majoria de joves jutja positivament la Unió Europea, se senten orgullosos de ser europeus, però el sentiment d'identitat europea és inferior al que tenen pel seu país o la seva comunitat. Prats constata que els joves estan a favor de la construcció europea, però no d'una identitat europea. Davant aquesta darrera afirmació, entenem que els joves si se senten europeus, però manca matisar que es tracta d'una segona o tercera opció de preferència. Prats, en canvi, ho entén com una primera identificació, ja que no té en compte els diferents nivells identitaris ni l'ordre de preferències respecte als sentiments d'identitat; per la qual cosa resulta complicada una

total comprensió del que representa exactament la identitat europea entre els adolescents.

2. Altres preguntes sobre identitat.

Amb l'objectiu de conèixer la identitat dels adolescents no només es va recórrer a aquesta pregunta directa sobre com se senten, establint un ordre de preferències, sinó que també es van tenir en compte tres qüestions complementàries que acabaven de definir les identitats d'una forma global. No són preguntes directes sobre d'on se senten els enquestats, però ens clarifiquen els possibles conflictes identitaris, les relacions de complementaritat i conflicte, etc. Són qüestions sobre Seleccions Olímpiques, importància de les decisions preses pels diferents governs (autonòmic, estatal i europeu), i impostos. En els apartats posteriors les desenvoluparem. Amb totes aquestes preguntes més l'anterior sobre preferències identitàries, es van elaborar uns índexs que mesuren d'una forma més completa els diferents sentiments d'identitat.

La primera qüestió que es té en compte, a més de la pregunta sobre preferències identitàries, és si els adolescents creuen que ha d'existir un govern fort de la UE amb capacitat de decisió en els aspectes importants, si han de ser els governs dels diferents Estats els que prenguin les decisions importants, o si, per contra, han de ser els governs de les Comunitats Autònomes els que decideixin en aquestes qüestions. Les respostes a aquesta pregunta són força europeistes. El 63,3% dels enquestats creu que hauria d'existir un govern fort de la UE que prengués decisions en les qüestions importants. Respecte a què siguin els governs dels diferents Estats els que decideixin sobre els temes cabdals, el percentatge de respostes afirmatives és menor (44,6%), i finalment, tan sols el 34,2% dels enquestats creu que els governs de les Comunitats Autònomes han de prendre decisions importants.

Aquests resultats sorprenen si es comparen amb els de la pregunta anterior d'identitat. Els joves se senten majorment catalans abans que espanyols i europeus, però en canvi, el percentatge dels que creuen que els governs de les CCAA han de prendre decisions importants és el més baix. Per altra banda, el sentiment d'identitat europeu és predominant en tercera opció, com una identitat complementària, i malgrat això, els

joves enquestats opinen que hauria d'existir un govern fort de la UE que prengués decisions importants. Concloent, els adolescents enquestats són partidaris dels avenços en la construcció i unificació europea, però la identitat europea resta encara com quelcom secundari, complementari i superficial.

Si comparem els resultats del nostre estudi amb els de Prats (2001), les xifres s'inverteixen. En l'estudi de Prats només el 34% dels joves són partidaris d'un govern de la UE amb responsabilitats, mentre que la majoria d'adolescents (el 62%) opinen que és millor que les responsabilitats importants les prengui el govern de cada país. Així doncs, podríem dir que amb el marge de temps transcorregut entre els dos estudis, els estudiants són cada cop més partidaris de l'existència d'un govern fort de la UE que decideixi sobre temes importants. De fet, Prats ja assenyala que els joves estan més a favor d'aquest tipus de govern fort europeu que els adults, i ja preveu que potser amb el temps el seu suport augmentarà encara més. Així doncs, els resultats d'aquest estudi confirmarien les seves hipòtesis.

La següent qüestió que es va tenir en compte per tractar de mesurar els sentiments identitaris entre els adolescents d'una forma més global versava sobre a on creien que s'havien de pagar els impostos: a Europa, a l'Estat Espanyol o a Catalunya. En aquest cas les respostes si coincideixen amb les de la pregunta directa sobre identitats. El percentatge més elevat d'adolescents (24,8%) creu que s'han de pagar a Catalunya, el 16,2% opina que a l'Estat Espanyol i tan sols el 12,4% creu que s'han de pagar a Europa.

La darrera pregunta que es va afegir per aportar més informació sobre l'entramat identitari dels adolescents va ser en relació a l'existència d'una selecció olímpica europea, espanyola i catalana. Els resultats d'aquesta pregunta no varien gaire entre les tres opcions. El 63,5% està a favor d'una selecció olímpica europea, el 68,6% ho està de la selecció olímpica espanyola, i el 68,4% opina que hauria d'existir una selecció olímpica catalana. Així doncs, pel que fa als temes esportius, sembla que no existeixen tantes diferències.

Taula 32. Opinions sobre governs forts, impostos i seleccions olímpiques. Comparació de resultats (%).

ÀMBIT	Govern fort			Impostos			Selecció Olímpica		
	Si	No	N/C	Si	No	N/C	Si	No	N/C
Unió Europea	63,3	17,0	19,7	12,4	87,6		63,5	25,1	11,4
Estat Espanyol	44,6	31,6	23,8	16,2	83,8		68,5	21,8	9,7
Catalunya	34,2	37,5	28,3	24,8	75,2		68,4	23,8	7,8

Si comparem aquestes xifres amb les de l'estudi de Prats, s'observa que el proeuropeisme també ha augmentat respecte a la qüestió de les seleccions. Segons Prats, el 68% dels joves enquestats estaven en contra de l'existència d'una selecció olímpica europea, i només el 29% a favor. Aquestes dades han canviat, i podem dir que els adolescents cada cop se senten més propers a Europa.

Així doncs, com a conclusió, la majoritària resposta d'identitat catalana en primera preferència es relaciona amb un percentatge superior d'enquestats que opina que els impostos s'han de pagar al govern català³⁷, amb un percentatge també elevat d'adolescents que creu que hauria d'existir una Selecció Olímpica Catalana, i amb una menor opinió de què Catalunya ha de tenir un govern fort que prengui decisions importants. En canvi, la identitat europea, que majorment es troba en segona i tercera preferència identitària, es relaciona amb el percentatge més elevat de joves que creuen que hauria d'existir un govern fort europeu que prengués decisions importants. Tanmateix, tan sols un 12% creu que s'han de pagar impostos a Europa.

Els resultats semblen, en certa manera, contradictoris. Però tan sols són l'expressió de les complicades relacions identitàries, entre diferents nivells d'identitat política, i de com aquestes es veuen i són enteses des del món adolescent.

³⁷ Malgrat això, s'ha de fer constar que es tracta d'un baix percentatge, ja que la majoria de joves enquestats creuen que no s'hauria de pagar impostor a cap govern.

3. Els sentiments d'identitat i les variables sociodemogràfiques.

Si relacionem els índexs dels sentiments identitaris dels adolescents amb les variables sociodemogràfiques, s'observen algunes correlacions significatives.

3.1. Els sentiments d'identitat i el curs/edat.

Existeixen unes correlacions moderades entre els sentiments d'identitat europea ($r = 0,37$), espanyola ($r = 0,38$), catalana ($r = 0,40$) i el curs en què es troben els alumnes. Les tres correlacions resulten significatives ($p < 0,001$), i ens indiquen que com més elevat és el curs dels alumnes, aquests posseeixen sentiments d'identitat superiors per les tres identitats.

Taula 33. Grau d'identitat europea dels adolescents segons el curs que realitzen.

Identitat Europea	Curs							
	Primer		Tercer		Quart		Total	
	Freq.	%	Freq.	%	Freq.	%	Freq.	%
0	8	6,25	5	4,06	3	2,12	16	4,08
1	21	16,41	7	5,69	3	2,12	31	7,90
2	23	17,97	6	4,87	8	5,68	37	9,44
3	16	12,50	19	15,45	35	24,83	70	17,86
4	22	17,19	40	32,53	36	25,54	98	25,01
5	29	22,66	36	29,27	41	29,08	106	27,05
6	7	5,46	10	8,13	14	9,93	31	7,90
7	2	1,56			1	0,70	3	0,76
Total	128	100,00	123	100,00	141	100,00	392	100,00

Com s'observa en la taula 33, els alumnes de primer posseeixen percentatges elevats pels nivells baixos d'identitat europea. En canvi, els alumnes de tercer i quart mostren percentatges més elevats pels nivells superiors d'identitat europea.

Per tant, es pot afirmar, que a mesura que els adolescents es troben en cursos superiors, se senten més europeus. Ara bé, això succeeix igualment per la identitat catalana i espanyola. A cursos superiors, la identitat catalana i la identitat espanyola augmenten entre els adolescents.

Tanmateix, també existeixen unes correlacions moderades entre els sentiments d'identitat europea ($r = 0,46$), espanyola ($r = 0,42$), catalana ($r = 0,47$) i l'edat dels joves enquestats. Igualment es tracta d'associacions significatives ($p < 0,001$). A més edat, els adolescents mostren sentiments d'identitat més elevats.

Taula 34. Grau d'identitat europea dels adolescents segons l'edat (%)

Identitat europea	Edat							Total
	11	12	13	14	15	16	17	
0		5,94	7,69	4,62	1,88		14,28	4,11
1	28,58	16,83	15,39	2,77	2,83	2,94		7,71
2		18,81	11,54	5,55	5,66	8,82		9,52
3	14,28	11,88	23,08	15,75	18,87	32,36	42,86	17,99
4	14,28	17,82	11,54	36,12	32,08	8,82		25,20
5	28,58	22,78	23,08	25,01	30,19	35,30	28,58	26,74
6	14,28	4,95	3,84	9,26	8,49	11,76	14,28	7,96
7		0,99	3,84	0,92				0,77
Total	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Com s'observa en la taula anterior, els alumnes d'11 anys posseeixen el percentatge més elevat pel nivell 1 d'identitat europea. En canvi, els de 14 i 15 anys mostren els percentatges superiors en el nivell 4 d'identitat europea. I els de 16 anys, en el nivell 5. En general, els valors i els percentatges més elevats van augmentant en l'escala de la identitat europea a mesura que s'incrementa l'edat dels adolescents enquestats.

Això s'explicaria per què durant els anys que els alumnes estudien l'ESO i passen l'adolescència, a mesura que creixen es van formant, i també van prenent consciència de la seva identitat. Conseqüentment, van formant la pròpia identitat. Aquest aspecte coincideix amb el que s'havia observat amb anterioritat respecte al nivell de ciutadania dels joves, que a edats més elevades resulten ser més cívics i participatius.

3.2. Els sentiments d'identitat i l'origen.

No existeix cap associació significativa entre els sentiments d'identitat i el gènere, així com tampoc entre els sentiments d'identitat europea i espanyola i l'origen; però sí entre el sentiment d'identitat catalana i l'origen dels adolescents enquestats. Això significa que els joves que són catalans, de pares catalans, també són els que se senten més catalans.

Taula 35. Sentiment d'identitat catalana dels adolescents segons l'origen (freq. i percentatges)

IDEN. CATA- LANA	ORIGEN											
	Local. centre		Rodalies		Catalunya		Est. Espanyol		Altr. països		Total	
	Freq.	%	Freq.	%	Freq.	%	Freq.	%	Freq.	%	Freq.	%
0	3	1,57	1	1,19	7	9,72	1	5,55	1	5,27	13	3,38
1	21	10,99	7	8,33	4	5,55	3	16,67	4	21,06	39	10,16
2	60	31,42	23	27,38	21	29,17	2	11,11	3	15,78	109	28,39
3	47	24,61	24	28,58	19	26,39	3	16,67	1	5,27	94	24,48
4	28	14,66	22	26,19	7	9,73	5	27,78	3	15,78	65	16,93
5	12	6,28	3	3,57	9	12,51	3	16,67	4	21,06	31	8,08
6	15	7,86	2	2,38	2	2,77	1	5,55	3	15,78	23	5,98
7	2	1,04	2	2,38	3	4,16					7	1,82
8	3	1,57									3	0,78
Total	191	100,00	84	100,00	72	100,00	18	100,00	19	100,00	384	100,00

Com s'observa a la taula 35, tan sols alumnes de la localitat del centre mostren posseir el nivell superior d'identitat catalana (el 8). En canvi, els de les rodalies properes i d'altres localitats catalanes arriben fins el nivell 7, i els d'altres localitats espanyoles o altres països, fins el 6. A orígens més llunyans dels enquestats, disminueix també la seva identitat catalana.

3.3. Els sentiments d'identitat i el nivell socioeconòmic.

Finalment, per acabar amb els encreuaments entre els sentiments d'identitat i les variables sociodemogràfiques, cal destacar que no existeix cap associació significativa entre les identitats europea i espanyola i el nivell socioeconòmic,

però si entre la identitat catalana i el nivell socioeconòmic. Existeix una correlació moderada ($r = 0,31$) i significativa ($p < 0,05$) entre aquestes dues variables, la qual cosa significa que els joves que se senten més catalans també són els que pertanyen a famílies amb nivells socioeconòmics més elevats.

Taula 36. Sentiment d'identitat catalana segons el nivell socioeconòmic de les famílies dels adolescents enquestats.

Identitat catalana	Nivell socioeconòmic									
	1		2		3		4		Total	
	Freq.	%	Freq.	%	Freq.	%	Freq.	%	Freq.	%
0	3	15,00	5	3,87	2	1,90	4	2,92	14	3,58
1	1	5,00	16	12,41	10	9,52	13	9,49	40	10,23
2	4	20,00	30	23,26	43	40,96	36	26,28	113	28,91
3	9	45,00	30	23,26	22	20,96	34	24,82	95	24,30
4	3	15,00	26	20,16	11	10,48	25	18,25	65	16,63
5			9	6,97	12	11,43	10	7,30	31	7,92
6			10	7,75	4	3,80	9	6,57	23	5,88
7			3	2,32			4	2,92	7	1,79
8					1	0,95	2	1,45	3	0,76
Total	20	100,00	129	100,00	105	100,00	137	100,00	391	100,00

En la taula 36 es mostra que els alumnes del nivell socioeconòmic superior són els que mostren arribar als graus més elevats d'identitat catalana. En canvi, els adolescents del nivell socioeconòmic inferior posseeixen uns graus molt baixos d'identitat catalana.

4. Els sentiments identitaris dels adolescents. Relacions de complementarietat i conflicte.

Respecte a la relació entre les diferents identitats, s'observa que existeix una correlació moderada ($r = 0,41$) i significativa ($p < 0,001$) entre el sentiment d'identitat espanyola i el sentiment d'identitat europea. Per tant, els adolescents que se senten més espanyols, també se senten més europeus.

Taula 37. Grau d'identitat europea en relació amb la identitat espanyola dels adolescents (%).

Identitat espanyola	Identitat europea								
	0	1	2	3	4	5	6	7	Total
0	31,25	6,45	5,40	1,42	1,02				2,80
1	43,75	64,52	18,91	10,00	4,08	2,83			12,24
2	25,00	25,80	40,55	18,58	8,16	16,03	6,45		17,10
3			24,32	15,72	22,45	26,42	16,13		19,14
4				18,58	23,47	28,31	19,36	33,33	18,63
5		3,23	10,82	14,28	17,35	14,15	38,71	66,67	15,57
6				14,28	15,31	8,49	16,13		9,94
7				7,14	7,14	3,77	3,22		4,33
8					1,02				0,25
Total	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

En la taula 37 s'observa que els percentatges augmenten conjuntament a mesura que els nivells d'identitat europea i espanyola s'incrementen. Per tant, a nivells superiors d'identitat espanyola, els adolescents també se senten més europeus.

De la mateixa manera, existeix una correlació moderada ($r = 0,42$) i significativa ($p < 0,001$) entre els sentiments d'identitat catalana i europea. Així doncs, com més catalans se senten els joves, també se senten més europeus.

Taula 38. Grau d'identitat europea en relació amb la identitat catalana dels adolescents (%).

Identitat catalana	Identitat europea								
	0	1	2	3	4	5	6	7	Total
0	25,00	17,25	10,81	1,42					3,58
1	37,50	44,83	27,03	7,15	2,04	2,83			10,00
2	31,25	27,59	32,44	35,72	32,66	26,42	9,68		28,97
3	6,25	6,89	5,40	25,72	30,62	28,31	38,71		24,35
4			10,81	12,86	13,26	22,64	45,17	33,33	16,66
5			8,11	12,86	8,16	8,49	3,22	33,33	7,94
6		3,44	5,40	2,85	9,18	7,54	3,22		5,89
7				1,42	2,04	2,83		33,33	1,79
8					2,04	0,94			0,76
Total	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

D'acord amb el que s'ha exposat, es pot afirmar que la identitat europea no és contradictòria amb les identitats espanyola i catalana, sinó complementària, ja que existeix una gran relació entre elles. Els joves que se senten en gran mesura catalans o espanyols també es poden sentir europeus. De fet, s'hi senten.

Igualment, existeix una correlació moderada ($r = 0,36$) i significativa ($p < 0,001$), tot i que en grau menor que les anteriors, entre les identitats catalana i espanyola. Això significa que els adolescents que se senten catalans, també se senten espanyols, i el mateix podem dir a l'inrevés. Conseqüentment, les identitats espanyola i catalana tampoc resulten contradictòries, tot i que les dues se solen situar en un primer nivell identitari. S'ha de tenir en compte, però, que la correlació entre elles és menor que les anteriors, ja que existeix un mínim percentatge de joves que sols se senten catalans i gens espanyols, o bé tan sols espanyols i gens catalans.

En les entrevistes en profunditat aquests adolescents enquestats expressaven les relacions de conflicte entre les identitats catalana i espanyola. Un jove català, de família catalana, de l'Institut Pons d'Icart de Tarragona responia: "Jo em sento català. Espanyol no. Catalunya durant molts anys ha estat l'empresa d'Espanya. Jo em sento molt català. Els espanyols després de la Guerra Civil...Espanya ens ha fet molt de mal". Igualment, una noia catalana de Falset afirmava: "Jo em sento catalana. Europea una mica, però no tant, i espanyola gens.(...) També em sento d'Europa perquè hi ha molts països com Espanya que són independents i m'agradaria que Catalunya fos independent i formés part d'Europa com a tal. La identitat espanyola és contradictòria amb la catalana, però la identitat europea no ho és".

Es tracta d'adolescents que situen la identitat catalana en primer ordre de preferència i l'europea en segon. Aquests alumnes enquestats no se senten espanyols en absolut, i per tant, situarien la identitat espanyola en la darrera posició. El mateix s'observa per als adolescents que situen com a primera identitat l'espanyola i no se senten gens catalans, perquè veuen la identitat catalana com a contradictòria i oposada.

Malgrat aquestes identitats en conflicte, que pertanyen a un percentatge molt reduït dels adolescents enquestats, l'àmplia majoria de joves es considera català i espanyol, encara que amb preferències entre els dos sentiments identitaris. Primer se senten catalans i

després espanyols, o a l'inrevés; i solen situar la identitat europea en tercera opció. Per tant, en general, cap identitat resulta rival, perquè els adolescents les situen en diferents nivells de preferència. Es pot afirmar, doncs, que majorment les identitats catalana i espanyola no són contradictòries.

En les entrevistes en profunditat alguns joves que es consideraven tant catalans com espanyols, fins i tot situaven les dues identitats conjuntament en el primer nivell de preferència i asseguraven que se sentien catalans i espanyols per igual, incapaços de prioritzar una identitat sobre l'altra. Una noia de tercer de Camp Clar afirmava "Todos somos españoles. Yo me siento española, y también catalana, porque he nacido y vivo en Cataluña. ¿Qué tiene que ver una cosa con la otra? Los que dicen que no son españoles...ellos se lo pierden".

En les entrevistes en profunditat que es van realitzar es constata que la identitat europea no sols és complementària, sinó també independent i no substitutiva del nivell primari d'identitats. Tots els alumnes responen que possiblement en un futur se sentin més europeus, però estan segurs que aquest augment de la identitat europea no disminuirà el seu sentiment d'identitat catalana, espanyola o argentina, marroquina, etc. La majoria d'alumnes responen com aquest noi català de l'Institut Pons d'Icart de Tarragona: "Encara que em senti més europeu, no em deixaré mai de sentir català. Ni tan sols una mica. Aquestes dues identitats no es contradueixen. Em seguiré sentint català igual, perquè totes les meves arrels són d'aquí. És la meva terra".

4.1. Aportacions d'altres estudis sobre identitat.

Casero i altres autors (2003) també conclouen que la identitat espanyola, les identitats autonòmiques i la identitat europea es constitueixen com tres formes d'identitat articulades complementàriament, encara que de manera diferenciada.

Convery (1997), de forma similar, mostra l'existència d'identitats duals entre els joves dels diferents Estats. Els alumnes holandesos enquestats mostren el percentatge més

elevat dels adolescents que se senten europeus en major grau, però curiosament, també ostenten el percentatge més elevat dels que se senten més del seu país o Estat membre.

Així doncs, el primer que es demostra és que la identitat europea no és rival ni contradictòria amb les identitats dels diferents Estats. A més, una no resta identitat a l'altra. Se situen en diferents nivells, i les intensitats de les dues identitats poden augmentar o disminuir independentment una de l'altra. Això significa que els adolescents, no pel fet de sentir-se més europeus s'han de sentir menys holandesos.

L'estudi destaca que els holandesos, els espanyols i els italians són els joves que tenen menys problema o dificultats en posseir identitats duals. Se senten força europeus, però també de la seva pròpia nacionalitat. Alemanya, en canvi, mostra una elevada identitat europea i una més baixa identitat nacional. França, en canvi, mostra uns baixos índexs d'identitat europea i té una més elevada identitat nacional. Però els que menys accepten la identitat dual són els adolescents anglesos.

Segons Bell (1995), les identitats duals són difícils d'aconseguir per a algunes nacions, i Gran Bretanya seria una d'elles. S'ha apuntat que una causa podria ser l'existència d'una societat fortament multicultural. Però això no només és un fet característic d'aquesta nació. Una altra causa es basa en què els mitjans de comunicació anglesos són molt més crítics amb la Unió Europea; mostren només les divergències i els conflictes entre els Estats.

Una de les grans aportacions de l'estudi de Convery (1997) és haver demostrat que les diverses identitats, que se situen en diferents nivells identitaris, són independents; la qual cosa corrobora els resultats del nostre estudi.

Tanmateix, la gran mancança de l'estudi de Convery (1997) és basar-se solament en l'existència d'identitats duals. Existeixen una multiplicitat de sentiments identitaris; tot i que es poden ordenar en dos nivells. Un fa referència a la identificació primària més bàsica, i un altre a la identitat més superficial i complementària, on encaixaria perfectament la identitat europea.

El conflicte d'identitats és un dels motius que s'argumenta en l'estudi de Prats (2001) com a explicació de per què els joves no se senten europeus. Segons aquest autor, els joves temen que la identitat europea substitueixi la seva primera identitat, el fet de sentir-se d'un poble, una localitat o una comunitat. Temen la pèrdua del que consideren la "pròpia" identitat. Tanmateix, els resultats del nostre estudi indiquen que la identitat europea no és rival per una primera identitat de referència (veure taules 37 i 38, pàgina 215). Ben al contrari, per la poca importància que se li atorga, més aviat es tracta d'una identitat complementària, que en cap cas vol suplantar el sentiment primari.

La major part de la bibliografia fa referència a múltiples identitats. Com diu Roland Fenevrou (1993), la identitat individual de les persones es crea per nombrosos i complementaris sentiments de pertinença, que no se situen necessàriament en el mateix nivell, i per això no són rivals. Fenevrou també afirma que introduir la Dimensió Europea i la identitat europea en les nostres vides no ha de comportar conflicte amb altres nivells de pertinença, però reorganitza aquests nivells dins cada individu. La identitat europea suposa un enriquiment a les nostres existències. Les múltiples arrels i els diferents nivells de pertinença no són negats per la introducció de la identitat europea, ja que és a través d'ells que podem obtenir una dimensió més àmplia de la nostra existència. I això coincideix amb els resultats del nostre estudi. La identitat europea no és contradictòria amb la identitat catalana i l'espanyola, sinó complementària i enriquidora. La identitat europea no comporta la negació o el rebuig de les altres dues identitats entre els adolescents, sinó un complement per a elles.

El mateix s'afirma a l'estudi "La identidad de España a través de los noticieros televisivos, entre el Estado Autonómico y la Unión Europea" (Casero, 2003). Es tracta d'una recerca sobre les identitats públiques locals, nacionals i transnacionals en el marc del Programa Sectorial de Promoción General del Conocimiento de la Dirección General de Enseñanza Superior (1999-2000). En els grups de discussió de l'esmentada recerca es va observar que la identitat que genera menys discussions és l'europea. És una identitat molt difusa, encara en construcció i marcada pels interessos econòmics. La identitat que genera major consens, s'afirma a l'estudi, és l'europea degut a la debilitat de la seva consolidació i a la seva interdependència manifesta en relació amb els marcs estatal i autonòmic de referència.

4.2. Conclusions de la hipòtesi 5.

Com a conclusió, per a cada individu existeixen múltiples identitats complementant-se o rivalitzant entre si. Segons els resultats d'aquest estudi, existeixen associacions significatives entre les tres identitats (catalana, espanyola i europea), i més especialment entre la identitat europea i les dues restants, ja que l'europea sempre s'ubica en un segon nivell identitari. Per tant, sempre juga un paper de complementarietat en l'entramat identitari adolescent.